

Як видно з пам'яток, ще з поганських часів склалася найстаріша епоха карного права — це епоха кровної помсти. Помста — це жадоба відплати за понесену чи завдану кривду, і ще з язичницьких часів вона була засобом правового порядку між представниками родів і племені. Ще князь Володимир Великий за намовою ієрархів ввів смертну кару, але швидко відминув її. Ярослав Мудрий надав кровній помсті характеру державної інституції, апробованої і контрольованої державою. Себто значно обмежив кровну помсту, а його сини скасували її назавжди, бо акт помсти за "Правдою Руською" зводився вже до виконання судового вироку. Для виконання "помсти" уже стали потрібними докази злочину через видоків і послухів та очна ставка їх із злочинцем, щоб запобігти наклепу, який карався особливо суворо. Було введено приватно-правове відшкодування матеріальних та моральних збитків (головщина, урок) та публічно-правову кару (віра, продаж, поток).

Отже, Україна-Русь відмовилася від кровної помсти і смертної кари, запровадивши державне судівництво і публічну кару ще з середини XI ст.

У "Повістях врем'яних літ" під 912 роком у тексті договору Олега з греками читаємо: "А коли хто уб'є, — християнина русин чи християнин русина, — хай помре на місці вбивства". Цим стверджували наявність кровної помсти і в християнській Візантії, і в язичницькій Русі. Існувала вона і в Польщі, де ще і в XV ст. жадобою кровної помсти були охоплені цілі роди; польська шляхта і пізніше вважала право на помсту своїм становим привілеєм.

У Німеччині кровна помста була захищена в 1495 році, а впродовж усього

Середньовіччя ще виявляло себе особливо жорстоке право таліону, запозичене зі старожидавського права.

А пригадаймо, в якому часі розігралася трагедія Ромео і Джульєтти, що була спричинена існуванням кровної помсти в Італії, ворогуванням двох родів.

У Київській Русі кровна помста також, як бачимо, була основним інститутом судочинства і морально-етичною нормою протягом Раннього Середньовіччя і на самому початку Високого Середньовіччя була скасована. Європейські ж народи ще кілька віків дотримувалися кровної помсти. Встановлена Ярославом Мудрим норма обмежувала коло тих, хто мав помститися, вона не змушувала до помсти і давала змогу близьким покривдженого прийняти викуп, крім того, помста дозволялася лише при повному доведенні злочину.

Ще й сьогодні кара смертю є рудиментом кровної помсти, і байдуже, хто мстить — найближчі родичі потерпілого чи держава, а родичі, скажімо, в США, домагаються права спостерігати за конанням злочинця. Але суть моралі залишається в архетипі проблеми: людська природа вимагає відплати за вчинену кривду.

Мимоволі напрошується питання, коли ж було "дрімуче середньовіччя" — в XI ст., коли закладалися гуманістичні основи українського судочинства і була скасована кара смертю та кровна помста, чи в часи "найгуманнішого і найдемократичнішого" комуністичного режиму, при якому без суду і слідства були знищені мільйони українців. У цьому розумінні "Правда Руська" була і залишається документом неприминального значення.

Ярослав ЯРЕМЕНКО

ОУСТАВЪ ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ ЯРОСЛАВА*

Нища не помиловати тако мѣсть; тѣмъ подобаетъ съдѣгамъ слѣшати, тако имаетъ везъ сѣда и без мѣкъ. Всакъ праведный сѣдъ челоуѣкъ не коскорѣ тако всако прими да не осѣдши неповиннаго, не оубнешн; мѣка челоуѣкъ да приимешн дара, тако поразити. Яко аще со страхомъ божнимъ сѣднѣ, скоро оубразѣмѣете оклеветанаго на ближнаго; клеветы такоже створите ѣмѣ, такоже онъ оубкаствова на ближнаго своего. Писано бо естъ: проливаши кровь челоуѣчскую за кровь шного да пролиетъ кровь его; испытанте оубъ съ многою истинною виноватаго, но прежде шклеветанаго, како естъ житие его. И аще благо-свѣтникъ и благовѣренъ шбращетъ, но тако не имѣте емоу вѣры. Безаконно бо естъ тако свѣдѣтельство, но да имать и инѣхъ свѣдѣтелъ посрамны и единого нравы да предѣ двѣма или трема свѣдѣтели праведными станеть всакъ глаголь.

Статут Великого князя Ярослава

Убогого не можна помиловати, тому що зло має бути відплачене злом, а тому суддям належить вникати в суть справи, оскільки мають право осудити без слідства і без тортур. Будь-який справедливий вирок людина не скоро сприйме, хай не осудять неповинного, не убивають. Тортури осуджений хай приймає, як дар, що не страчений. А тому судить із страхом божим і скоро зрозумієте обмовника ближнього свого. Наклепи-бо також проливають кров людську: наклеп учинить наклепнику, бо лукавив на ближнього свого. Адаже написано: проливаючи кров людську за кров винуватця, хай пролететься кров обмовника. Вивідайте у винуватця все достовірно, але спершу довідайтеся про життя наклепника. І коли благопорядник і благовірник віднайдуться, то також не йміть ім віри, бо беззаконними є такі свідчення, а тому знайдіть і інших свідків посоромленого, і єдина вимога: хай перед двома чи трьома свідками правдивим стане кожне слово.

* Друкується за виданням: Руська правда. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій // Склад та підготував до друку проф. С.Юшков. — К.: Вид-во УАН, 1935; IV редакція за рукописом АН СРСР, №240, Новгородський 1 літопис, XV в., з додатком пам'яток, що мають зв'язок із «Руською Правдою».